

HERMENEVS

1^e JAARGANG, AFL. 2 — 15 OCTOBER 1928

Een kreeftdicht

Tot de bekende knutselarijen op het gebied van de dichtkunst, waaraan de rederijkers hun tijd gaarne besteedden, behoorde het vervaardigen van z.g. cancrinische verzen of kreeftdichten, die niet alleen gewoon gelezen konden worden, maar ook van achteren naar voren gelezen een zin opleverden. Ook sommigen, wier Muze Latijn sprak, hebben dergelijke gedichten geleverd.¹ In een oud boek² vond ik een Latijnsch kreeftdicht van een Nederlander, en het lijkt me niet onaardig dat hier af te drukken. De maker was Paulus Rixtel, monnik in het klooster van St. Odulfus van Staveren te Hemelum en kapelaan van St. Jacobus van Oest van Oudewater. Het vers bezingt den lof van Joannes van Gelder, pastoor te Workum en luidt :

Laus tua, non tua lis, domui te regis Olympi
 Praefecit, probitas, non fera garrulitas,
 Eximium dedit hoc regimen virtus nec amara,
 Sed pietas, meritum non tua pernicies,
 Es probus, haud vafer es, sapiens, non pastor iniquus,
 Intus ades populis, haud domus atteritur.

Als de bezongene een niet voor lofuiting ongevoelig man geweest is, zal zijn ijdelheid door deze disticha ongetwijfeld gestreeld worden zijn. Minder vriendelijk heeft hij echter vermoedelijk gekeken, toen het zijn aandacht trok, dat het vers ook van achteren naar voren kan gelezen worden. Immers dan luidt het aldus:

¹ Vgl. Wiener Blätter III, 6, p. 114, waar een kreeftdicht vermeld wordt op Paus Clemens IV, en een van P. A. Wolf op Napoleon.

² Navorscher 1854, Bijbl. p. LXVIII.

Atteritur domus, haud populis ades, intus iniquus
 Pastor, non sapiens, es vafer, haud probus es,
 Pemicies tua non meritum, pietas sed amara,
 Nec virtus regimen hoc dedit eximium,
 Garrulitas fera, non probitas, praefecit Olympi
 Regis te domui, lis tua, non tua laus.¹

A S.

Athletiek en Letterkunde

Hoe eng het verband was tusschen de beeldende kunst der Grieken en de Grieksche atletiek heeft Adolf Fürtwängler² in een in 1905 gepubliceerd artikel bewezen en aanschouwelijk gemaakt. Dat artikel begint met de woorden : „Man kann es aussprechen ohne der geringsten Uebertreibung sich schuldig zu machen : die Griechische Kunst ist nicht denkbar ohne die Griechische Gymnastik”. Hoe weinig de moderne kunst zich in het algemeen aan de atletiek laat gelegen liggen, is bekend genoeg. Niet lang geleden, toen de Olympische Spelen nog in het vooruitzicht waren, heeft Jan Feith er op gewezen en die veronachtzaming betreurd.

Wat echter Fürtwängler zegt van de beeldende kunst, geldt, al is het ook in minder sterke mate, eveneens van de Grieksche taal en de Grieksche litteratuur. Het zou overdreven zijn, om te zeggen dat zonder de sport die taal en die litteratuur ondenkbaar waren. Maar het is duidelijk, dat zonder deze b.v. de laatste 640 verzen van het 230 boek van de Ilias ongeschreven waren gebleven en daarmee het

¹ Dit zeker niet fraaie Latijn zou men in het volgende evenmin fraaie Nederlandsch kunnen weergeven :

Roem, niet twist was het, wat U tot leider van 't huis van des hemels
 Vorst maakte, degelijkheid, niet ruwe snapachtigheid ;
 Niet een bitter gemoed schonk u zoo hoog een bewind, maar
 Vroomheid ; niet verderf, maar nu verdienstelijkheid.
 Deugdzaam zij t gij, niet sluw; als een wijze rechtvaardige herder
 Leidt gij de schare in het huis: ongedeerd blijft het in stand.

Omgekeerd :

't Huis gaat te gronde ; gij leidt niet de schare, maar zijt haar een herder
 Onrechtvaardig en dwaas; sluw zijt ge, slecht van gemoed.
 Niet uw verdienste, maar veeleer verderf en bittere vroomheid,
 Geenszins degelijkheid, schonk u dit hooge bewind.
 Toomlooze snapachtigheid, geen flinkheid maakte u tot leider
 Van 's hemelkonings huis, twistziekte, geenszins uw roem.

² Die Bedeutung der Gymnastik in der Griech. Kunst. (B. G. Teubner).

grootste deel van het 5e boek der Aeneïd; dat Odysseus' grootheid zich op een andere wijze aan de Phaeaken had moeten openbaren dan zij deed en wij zijn vuistgevecht met Tros zouden missen; dat Pindaros nooit een epinikion zou hebben gedicht, en dat, wat Norman Gardiner¹ noemt „de beste beschrijving zonder vergelijk, die wij van een vuistgevecht bezitten”, Theokritos' 22e Idylle in de wereldlitteratuur zou ontbreken. Deze enkele voorbeelden, die zich vrijelijk laten vermeerderen, bewijzen al voldoende, wat de Grieksche letterkunde aan de sportiviteit van het Grieksche volk te danken heeft.

Nog belangrijker echter is wellicht de min zichtbare, maar niet minder innige invloed van de atletiek op de Grieksche taal en op het beeldend vermogen der litteraire kunstenaars. Ook wij spreken tegenwoordig van *knokken*, maar het woord bewijst zijn uitheemschen oorsprong; *worstelen* tegen moeilijkheden deden reeds onze voorouders; maar is het woord als beeldspraak uit ons eigen volksleven opgekomen of van elders ontleend? En mocht al het eerste het geval zijn, is het niet ondenkbaar, dat wij iedere school een *worstelperk*² zouden noemen, zooals de Grieken deden, al noemen wij dan ook een bepaalde school met het Grieksche woord *gymnasium*; dat wij lederen strijder een *worstelaar*³ zouden heeten, lederen leeraar een *inwrijver*⁴, ook als hij ons nooit iets inpepert, of lederen overwinnaar zouden aanduiden met een Hollandsch woord voor *triakter*, een die tot driemaal toe zijn tegenstander legt? Ook wij kunnen een meisje een *veulen* noemen; maar zou Anakreons toespraak tot het „Thracisch veulentje” ons uit de pen willen — *och, geloof me, als jou mijn handen zoetjes aan den teugel spanden, 'k zou je veilig doen belanden, waar de lange renbaan endt*⁵ — ook al willen wij wel eens graag iemand *africhten*? En is het niet teekenend, dat Alkaios zijn slaaf beveelt door blokken op het vuur te werpen *de winterkou te leggen*⁶, even teekenend als dat Horatius⁷ zijn woorden niet beter weet te vertalen dan door *dissolve frigus*? En als Phaidros tegen den onwilligen Sokrates zegt wat *wring je je toch, man*?⁸, zien wij dan, zooals een Grieksch lezer het moet gezien hebben, het

¹ Greek athletic Sports and Festivals, p. 428.

² παλαιστρα.

³ παλαιστής.

⁴ ἀλείπτης.

⁵ ἴσθι τοι, καλῶς μὲν ἄν τοι τὸν χαλινὸν ἐμβάλοιμι, ἦνίας δ' ἔχων στρέφοιμί σ' ἀμφὶ τέρματα δρόμου. (Bergk. fr. 78.)

⁶ ἀββαλε τὸν χειμῶν' (Bergk. fr. 34.)

⁷ Oden I, 9.

⁸ Plato, Phaedr. p. 236 E, τί δῆτα ἔχων στρέφῃ;

beeld van den beknelden worstelaar, die zich tracht los te wringen uit de omklemming van zijn tegenstander ?

Hoezeer de praktijk der palaestra het voorstellingsvermogen der kunstenaars kon beheerschen, is duidelijk uit de vazenschilderingen, waarop Herakles' strijd tegen den Nemeïschen leeuw staat afgebeeld : het monster wordt er op technisch-zuivere wijze „gevloerd”, zoodat we ons wellicht niet zonder reden afvragen, of dit de meest afdoende manier is om een leeuw onschadelijk te maken. Doch ook de litteratuur heeft ons een afbeelding van Herakles' strijd tegen den leeuw bewaard, in de 25e Idylle van Theokritos. En dit beeld is in niet mindere mate afhankelijk van de praktijk der atletiek en haar aandachtige, scherp-observeerende beschouwing, en bovendien volkomen overtuigend. Als eerst zijn pijlen, dan zijn knods gefaald hebben, gaat Herakles den leeuw te lijf, zooals de eene pankratiast den anderen, en — zoo vertelt hij zelf het einde van den strijd — ;

Ik smoorde hem met kracht, mijn sterke armen klemmend
— Dat niet zijn klauw in 't vleesch mij scheurt—van de achterzij,
En met mijn hielen drukt' ik stevig op den bodem
Zijn achterpooten, knellend aan zijn flank mijn dij,
Totdat hij ademloos met slappe pooten rechthing
En dat gedrocht'lijk leven Hades ving.¹

Ook deze voorbeelden laten zich vermeerderen, misschien ad libitum. Ik wil echter niet meer dan nog een enkel voorbeeld aanhalen, een korte passage uit Demosthenes, die beter dan eenige andere plaats ons kan doen beseffen, welk een beteekenis de atletiek gehad heeft in het nationale leven der Grieken en voor het beeldend vermogen hunner kunstenaars. Ik bedoel de bekende woorden uit de ie Philippische Rede,² waarin Demosthenes de wijze van oorlogvoeren der Atheners tegen den Macedonischen koning karakteriseert: „Zooals buitenlanders boksen, precies zoo vecht jullie tegen

¹ Vs. 266—271 :

ἦγγχον δ' ἐγκρατέως στιβαράς σὺν χεῖρας ἐρείσας
ἐξόπιθεν, μὴ σάρκας ἀποδρῦψη ὀνύχεσσι,
πρὸς δ' οὐδας πτέρνησι πόδας στερεῶς ἐπίεζον
οὐραίους ἐπιβάς, πλευρῆσι τε μῆρ' ἐφύλασσον,
μέχρι οἱ ἐξετάνουσα βραχίονας ὀρθὸν αἴρας
ἄπνευστον, ψυχὴν δὲ πελώριον ἔλλαβεν Ἄιδης.

² § 40 οὐδὲν δ' ἀπολείπετε, ὥσπερ οἱ βάρβαροι πυκτεύουσιν, οὕτω πολεμεῖν Φιλίππῳ· καὶ γὰρ ἐκείνων ὁ πληγεῖς αἰεὶ τῆς πληγῆς ἔχεται, κἂν ἐτέρωσε πατάξῃς, ἐκεῖσ' εἰσὶν αἱ χεῖρες· προβάλλεσθαι δ' ἢ βλέπειν ἐναντίον οὐτ' οἶδεν οὐτ' ἐθέλει.

„Philippus. Want als zoo iemand een klap krijgt, dan pakt hij geregeld naar de plek, waar de klap neerkwam, en raakt ge hem op een andere plaats, meteen zijn daar weer zijn handen. Maar zich dekken of strak toezien, daar weet hij niet van en daar denkt hij niet over”.

Teekenend schijnt mij deze passage omdrie redenen. Ten eerste toont ze ons, dat één van de oorzaken, waardoor de Helleen zich een wezen van andere orde dan de barbaros voelde, was gelegen in de technische beoefening der sport. Dat die reden voor iederen Athener gold, blijkt uit de algemeene formuleering en Demosthenes' hoon dankt zijn bijtende scherpte juist hieraan, dat hij in zijn vergelijking den Atheners de rol geeft van den onsportieven buitenlander en Philippus, dien hij altijd voor barbaar scheldt, als een Griek doet optreden.

De tweede reden is, na wat we boven over athletiek en taal gezegd hebben, zonder meer begrijpelijk. Een vergelijking tusschen krijgstactiek en boksmethode ligt ongetwijfeld zeer voor de hand : oorlogvoeren en boksen zijn beide een soort van vechten. Maar zou een modern redenaar — tenzij een Engelschman — op deze vergelijking komen ? Zou hij niet veeleer spreken van een put die gedempt wordt, als het kalf verdronken is, of misschien van de politie, die pas verschijnt, als de inbraak al gebeurd is, of desnoods van een schaakspeler, die niets anders doet dan slaafs de zetten van zijn tegenstander volgen ?

De derde reden betreft het beeldend vermogen van de Grieksche taal en haar kunstenaars. Die plastische aanschouwelijkheid, een van haar meest geprezen eigenschappen, ziet men ook in dit korte zinnetje van Demosthenes. Men leze het slechts in het Grieksch en lette op rythme en evenwicht van het laatste gedeelte. Het is duidelijk, dat die zin voor aanschouwelijkheid in de palaestra een ongeëvenaarde gelegenheid tot ontwikkeling heeft gevonden, door het begrijpend toezien bij de oefeningen van anderen. In een Grieksch boek over athletiek uit de 2e eeuw na Chr.¹ wordt van den trainer verwacht, dat hij alleen al aan het uiterlijk voorkomen van een athleet zal constateeren, aan welke bepaalde inbreuk op de regels van zijn dieet hij zich heeft schuldig gemaakt. Wij kunnen dat niet zonder verbazing lezen, ook niet zonder ongeloof : de man moet zich in vele gevallen maar wat hebben wijs gemaakt. Maar aan den anderen kant moeten we begrijpen, dat de Grieken in de palaestra de gelegenheid hadden individueele eigenaardigheden van het lichaam op te merken.

¹ Philostratos περί γυμναστικής c. 48.

die in een samenleving van aangekleede menschen uit den aard der zaak verborgen blijven. Wij herkennen het menschelijk individu vrijwel uitsluitend aan zijn gelaat, en overigens door de zeer algemeene onderscheidingen van lengte en dikte en het onbestemde van gang en houding. Van de proporties onzer medemenschen hebben we in het algemeen niet het minste idee, spreken we van lichaamsvormen, dan denken we meestal meteen aan een Grieksche statue. Om plastisch te zijn in zijn taal, is een eerste vereischte, dat men goed en met oordeel des onderscheids heeft gezien, wat men wil uitbeelden. Men kan het kenmerkende niet beschrijven, indien men het niet heeft opgemerkt. Dat de Grieksche woordkunst dit beeldend vermogen bezat, dankt zij, niet minder dan de sculptuur en de schilderkunst, aan de Grieksche atletiek. W. K.

Cicero en het boek Ester

Mithradates VI, koning van Pontus, is een barbarus geweest van gemalen aanleg. De Grieksche kolonie Sinope, aan de zuidelijke kust van de Zwarte Zee, stelde hem in staat zijn begeerte naar Grieksche beschaving tevreden te stellen ; de overlevering wil, dat hij vijf en twintig talen sprak en dat hij een ieder van zijn onderdanen in diens taal beantwoorden kon, wanneer hij voor zijn aangezicht verscheen. Deze heerscher streefde er naar zijn gebied uit te breiden niet alleen tot de westelijke kust van Klein Azië, ook de eilanden van de Aegeische Zee en Griekenland aan zich te onderwerpen stond op zijn politiek werkprogram. Hierdoor kwam hij in botsing met de Romeinen, die na het jaar 133, toen Attalus, koning van Pergamum, stierf en hun bij erfenis zijn rijk naliet, aanzienlijke belangen hadden bij het bezit van de westelijke kust van Klein-Azië, Asia, zooals zij het noemden.

Omstreeks 90 v. Chr. heeft Mithradates een kort, maar krachtig besluit genomen om zich van de Romeinen te ontdoen. Hij gelastte een pogrom. Cicero verhaalt ons dit in zijn rede ten behoeve van het Gouverneur-Generaalschap van Pompeius over de kolonie Asia in het jaar 66 gehouden : qui uno die, tota in Asia, tot in civitatibus, uno nuntio atque una significatione litterarum cives Romanos necandos trucidandosque denotavit, (Mithradates), die duidelijk kenbaar gemaakt heeft dat op één dag in geheel Klein-Azië, in zooveel steden, op één schriftelijk bericht, alle Romeinsche burgers moesten

gedood en neergehouwen worden. (Cicero pro lege Manilla 3. 7). Er zouden bij deze gelegenheid 80 tot 150,000 Romeinen omgekomen zijn.

Ook in het Oosten, maar wat Zuidelijker en eenige eeuwen vroeger, misschien ook niet zoo veel vroeger, kennen wij een andere pogrom.

Ahasverus, Koning over honderd zeven en twintig gewesten van Indië tot Aethiopië, gaf zijn gunsteling Haman volmacht om alle stamgenooten van Mordechai binnen zijn gebied op te ruimen. De ons onbekende schrijver van het boek Ester deelt dit mede (3.13) en gebruikt deze woorden, die, althans op deze plaats, noch in de Septuaginta noch in de Vulgata letterlijk vertaald, en ook op de parallelplaatsen alleen naar den zin weergegeven zijn: „Er werden gezonden schriftelijke bevelen door snelloopende boden naar alle gewesten des Konings om te vernietigen, te dooden en uit te roeien alle Joden, van jong tot oud, kinderen en vrouwen, op één dag.”

Van deze massa-moord is volgens het Bijbelverhaal niet dat gekomen, wat Haman ervan verwachtte.

Hoe zoo een pogrom voorbereid werd en geheim bleef, blijkt uit het Ester-verhaal; ook hoe hij uitgevoerd zou worden. De geheim-schrijvers des Konings stellen de brieven op, die van het grootzegel voorzien, naar alle deelen des Rijks verzonden worden. De dag is nauwkeurig bepaald, in dit geval elf maanden na dagteekening van het besluit. De parallel met Mithradates ligt voor de hand, al is daar de termijn, die overigens niet genoemd wordt, misschien veel korter geweest. Maar het systeem was het zelfde en ook in de bewoordingen der stukken en der teksten bij Ester en bij Cicero is een opvallende overeenkomst.

Uit de herhaling van de woorden: *om te vernietigen, te dooden en uit te roeien* in het besluit van Haman en in het tegenbesluit (8.11), mag men afleiden, dat deze woorden in de tekst van het manifest gestaan hebben; ook Ester zelf gebruikt ze tegenover Ahasverus (7.4). Cicero spreekt van *necandos trucidandosque*. De brieven van den Ester-schrijver, door boden rondgebracht, vindt men bij Cicero terug: *uno nuntio atque significatione litterarum*; vermoedelijk beschikte Cicero over een echt exemplaar van Mithradates' bevelschrift, dat op het Staatsarchief te Rome wel aanwezig geweest zal zijn en citeert hij daaruit. Zoo kan de plaats in Ester ons helpen tot beter begrip van Cicero's mededeeling omtrent Mithradates' snoode plannen. Ahasverus en Mithradates, beide Oostersche despoten, hadden op de kanselarij van hun Minister

van Binnenlandsche Zaken voor zulke maatregelen formuleren, waarvan de naklanken ons in duplo bewaard gebleven zijn in twee documenten, die in geen enkele betrekking tot elkaar kunnen gestaan hebben.

E. S.

Libanios over de slavernij

II

Libanios zet zijn betoog over de alomtegenwoordigheid van de slavernij voort als volgt: „Allen zijn de slaven van de Wetten; de Atheners van die van Solon, de Spartanen van die van Lycurgus en zo ieder van de wetten van zijn eigen land. Deze geselen ons, als het nodig mocht zijn, en werpen ons in de gevangenis, als we erger zondigen, en zetten ons nu eens uit ons vermogen, dan weer uit het land en doden ons; maar aan niemand van ons is het geoorloofd dat met een slaaf te doen.”¹

De handwerksman en de kleine industrieel is evenmin vrij. „Hoe kan het nu dat deze ongelukkiger leeft dan onze huisslaven?” „Niet door dat” zou hij zeggen, „een *mens* ons koopt, maar de angst voor de honger onze meester is”. De landbouwer is de slaaf van het Weer, de zeeman van de Wind. Er is nog een andere schrik voor hen, en trouwens voor alle mensen, en dat zijn de rovers die noch het land noch de zee met rust laten. En dezen, die de slavernij opleggen, zijn ook zelf door de zelfde redenen weer slaven. Want het gepleegde onrecht vervult hun ziel met onrust en angst bij de gedachte, aan het wrekende recht. En de rover ziet onzichtbaar ongeluk en zet een rechtbank voor zichzelf neer en stelt aanklagers aan, en hoewel zelf tuchtigend is hij tevens de getuchtigde.

De priester is de slaaf van alle Voorschriften ten opzichte van spijs, drank, haartooi, schoeisel, kleding en ligging. „En bij nationale rampen als aarbevingen, pest, oorlog, droogte of overstroming krijgt hij de schuld van het geteisterde volk, alsof hij iets van het heilige verzuimd heeft.

Het raadslid, dat schijnbaar regeert, is de slaaf van zijn Plichten en van de Luimen van het volk, de gymnast van zijn Trainer, van de Jury en van het Geschreeuw van het publiek.”

¹ Het recht om zijn slaven te doden was aan de Romeinse slavenbezitters reeds lang ontnomen door verschillende bepalingen van de keizers Hadrianus (Spart. Hadr. 18.7) en Antoninus Pms. Constantijn bepaalde dat het opzettelijk doden van een slaaf gestraft zou worden als iedere andere moord. (Cf. Cod. Just. IX.14.1 ; Cod. Theod. IX.12.1).

Hierna gaat Libanios over tot het beschrijven der slavernij van zijn eigen vak, dat van professor in de Redekunst, redenaar, of sofist, zooals mannen als hij in deze tijd weder genoemd werden, wat hem natuurlijk het naast aan het hart ligt.

„Misschien is iemand uwer boos omdat de sofisten nog geen slaven zijn gebleken en denkt hij dat ik mijn eigen stand uit trots uit de slavernij licht. Ik was niet van plan op die wijze de opvallendste slavernij over te slaan, waarbij alle anderen die ik vermeld heb wel niets te betekenen hebben. Want een sofist is letterlik als de Sisyphus van Homerus, die zich inspant met zijn steen, door „Taal” te nemen en te geven, te nemen van de boeken, te geven uit zijn mond. Hij is niet alleen de slaaf van allen waarover hij heerst, maar van vele paedagogen, van vele vaders, van de moeder, de kindermeid en de grootvader.¹ En als hij de jongelui niet tot godenkinderen maakt, al zijn ze een blok steen, door met zijn kunst de natuur te overwinnen, dan regent het van alle kanten vele en verlerlei beschuldigingen, en hij moet dan maar het hoofd naar de grond buigen, niet omdat hij niets weet te zeggen, maar om door zijn zwijgen de bedillers tot bedaren te brengen. Hij is ook de slaaf van de portiers en de herbergiers, van de eersten om niet door hen belasterd te worden bij de binnenkomende vreemdelingen, van de laatsten om geprezen te worden bij de gasten van hun hotel. Want zoowel de enen als de anderen en zelfs nog lager geplaatsten kunnen zijn werk afbreuk doen.

Zo kruipt hij voor, en dringt zich in bij degene die van elders komt en bij degene die van huis gaat, de een opdat hij niet in de stad zelf hem zal bestrijden en de grond voor hem ondergraven, de ander opdat hij niet een minder goede naam verspreiden zal door het land dat hij bereist.

„Als de drukkendste meester beheerst hem de Gemeenteraad, die met weinig lettertjes hem kan verheffen en neerhalen², zijn lot kan wenden waarheen hij wil en hem de stad uitzetten als hem dat

¹ De paedagogen, de huisgoevemeurs der jongelui, die zelf meestal geen onderwijs gaven maar alleen toezicht uitoefenden, hadden dikwijls veel invloed op de keuze van een professor voor de student, dus op het aantal van diens studenten en het bedrag van zijn collegegelden, natuurlijk ook de vaders, de moeder en de grootvader. De vermelding van de kindermeid is in dit verband misschien groteske overdrijving, maar kan ook slaan op haar invloed op de uitspraak van liet jonge kind en dus op het succes van den professor in later tijd. Zie Quintil, de Inst. Or. I § 3 sqq.

² De professoren waren wel is waar in het algemeen onafzetbaar, maar de Raad kon hun positie onmogelijk maken door één of meer anderen naast hen te benoemen, die meer naam hadden.

mocht bevallen, en een menigte concurrenten aanstellen en andere dingen doen die van weinig betekenis schijnen, maar groot verdriet veroorzaken. En als hij daaraan wil ontkomen, dan moet hij natuurlijk zelf niet onge oefend zijn in de slavernij.”

„En hij zal de deuren van de magistraten aflopen de portiers vleien- de, en, afgewezen, zal hij fooien geven en als hij binnen mag gaan zal hij biezonder dankbaar zijn. En als hij zulke dingen zal doen tegenover hem die over de „ingang” te zeggen heeft, hoe zal hij dan zijn tegenover degene die de gehele staat bestuurt ?”

„En nu is de hoofdzaak van de slavernij nog verzwegen, maar die zal ik u nu voor oogen stellen. Want hoewel die slavernij onafgebro- ken is, door talloze banden gedwongen, wordt die nog vergroot en verscherpt als de sofist openbare voordrachten gaat houden. Want hij heeft behoefte aan toejuiching, en die gaat hij door zijn voordrach- ten halen. En nu beslist voor hem over zijn dag, of die goed of slecht is, het geschreeuw van het publiek, en als dat lang duurt beslist het tot het eerste en als het kort duurt tot het laatste. Niemand is dan onbruikbaar, geen domoor, geen handwerksman, geen soldaat, athleet of paedagoog, noch zij die voor de jonge studenten op hun schouders de boeken dragen, maar ieder, die hoe dan ook lawaai kan maken, die is een steun voor zijn voordrachten.

„Hij is dus op dat oogenblik de slaaf van allen die handen en tongen hebben. En zelf met zijn hand, zijn hoofd, zijn blik en zijn mantel herhaaldelik vriendelik bedankende, verlaat hij wel trots het podium, alsof hij vrij was, maar hij weet niet dat elk van de hoorders heen- gaat als de meester van hem die voorgedragen heeft, toejuichende degenen voor wie hij sympathie heeft en nog een oordeel kunnende vellen over het gesprokene. Dus de jongelui zijn onderworpen aan hun leermeester, maar de leermeester . . . het is niet te zeggen aan hoevelen die onderworpen is.”

Dit stuk geeft ongetwijfeld een aardige kijk op het wel, maar vooral op het wee in het leven van een sofist als professor in de welsprekend- heid en als voordrager.

De schrijver gaat door met aan te tonen de slavernij van de rege- ring, niet alleen een regering die omkoopbaar is, maar juist een eerlike, die haar best doet voor het volk als een vader voor zijn kinderen of een herder voor zijn kudde, of de slavernij van een veldheer, die van de goede wil van zijn soldaten afhangt.

Dan wendt hij zich tot de Atheners en alle demokraties geregeerde staten, die vast overtuigd zijn dat ze het toppunt van vrijheid

genieten: „O leden van een democratie”, zegt hij „gij maakt wel ruoer in de volksvergaderingen en schreeuwt en meent te doen wat gij zelf goedvindt maar gij stemt, wat aan de *sprekers* behaagt, die gij door de heraut oproept en van wier stem en gave van spreken gij de slaven zijt. Want dezen bestijgen de tribune, en drijven u met hun opgesmukte redevoeringen voort als *schapen*,¹ En met een tweede besluit vernietigt gij het eerste, met een tweede oordeel het eerste en als er een derde optreedt die nog knapper spreker is, dan treedt hij af na die twee besluiten vernietigd en een derde doorgedreven te hebben. En niet het „nuttige” wint het, maar wat met de meeste zeggingskracht uitgesproken het volk het best kan beheersen. En dikwijls schijnt schadelik, wat in werkelijkheid redding brengt en schijnt redding te brengen wat schadelik is.”

Dit alles is voor ons, moderne mensen, wel niet zo bijzonder om te lezen, maar wel is het bijzonder, dat de bewonderaar van het „Woord”, de gevaren van de welsprekendheid zelf zo duidelijk aanwijst.

„Alle Spartanen zijn slaven door het samenwonen met de heloten van wier kant ze steeds een opstand vrezen.”

„Menander de zoon van Diopieithes heeft verstandig gezegd : „de eenige *slaaf* van het huis is de meester.’ En inderdaad, hij heeft een zwerm van zorgen, hoe hij zijn slaaf zal onderhouden in slechte zowel als in goede tijden. Want deze heeft maar naar *zijn* handen te kijken maar *hij* moet *hem* het levensonderhoud overreiken. De slechte tijden en het slechte seizoen de schuld te geven, dat gaat tegenover de slaaf niet op. Voor deze brengt de grond op, ook al brengt hij niets op; kleren en schoenen worden voor hem geweven en genaaid, terwijl hij ligt te slapen ; hij trouwt zonder zorgen voor de toekomst, en de zorgen zijn voor zijn meester; hij behoef alleen maar een flinke echtgenoot te zijn. En als de slaaf ziek is, is die ziekte zijn enige zorg, voor geneesmiddelen, dokters en belezingen moet een ander zorgen. En als hij sterft behoef hij zich in het geheel niet te bekommeren om de begrafenis. Want als lijkbezorger heeft hij hem, die zijn meester lijkt, maar zijn slaaf is.”

Deze passage herinnert mij aan een boutade van een of ander Haags letterkundige, Flanor of een ander, een jaar of 30 geleden over een achter hem wonend gezin, waar men *zorgeloos* getrouwd was, zorgeloos kinderen kreeg, toelagen kreeg van den staat, bij ziekte van staatswege verpleegd werd en dat alles ten koste der belasting-

¹ Dit herinnert aan onze uitdrukking „stemvee.”

betalers, waar hij zelf toe behoorde en waardoor hij wel zorgen had.

„Als dus de slaven slaven zijn en de meesters slaven zijn, waar zou men dan de vrijheid kunnen vinden ?”

Dan volgt een beschouwing waarin de „tyrannoi” de absolute alleenheersers verklaren vrij te zijn, maar die bestreden wordt met er op te wijzen dat ze afhankelijk zijn van de goede gezindheid van hun lijfwacht, dat ze niet rustig kunnen slapen, maar bezocht worden door benauwde dromen van aanslagen op hun leven „en gillend opspringen, en enige tijd noodig hebben om te begrijpen dat het maar een droom is.”

„Ja maar, zal men zeggen, de slaaf behoort nu eens aan den een, dan aan den ander toe. en er bestaat een verkoop van zijn lichaam. „Maar wat is hij daar ongelukkiger om, of de een voor hem geld krijgt, de ander geeft; dat verminkt zijn lichaam niet en bederft zijn ziel niet, en als het lot hem gunstig is krijgt hij dikwijls een rijk huis na een armoedig huis.”

„Dat alles kan op. de een of andere wijze ook steden treffen ; *wij* hebben ook in korten tijd aan niet weinig meesters toebehoord. Mogen wij aan de nu bestaande zo lang mogelijk toebehooren!”¹

„Niemand is dus vrij; of hij die aan filosofie doet, vrij is, dat zullen wij, mijne heren, in een tweede samenkomst over dit onderwerp onderzoeken.”

Ziedaar Libanios' beschouwingen over de slavernij, die van inhoud na niet zo merkwaardig zijn maar toch wel op een oorspronkelijke manier voorgesteld. Of hij zijn in de laatste zin, uitgedrukt voornemen heeft uitgevoerd, is mij niet gebleken. In zijn zeer omvangrijke letterkundige nalatenschap heb ik geen tweede redevoering over de slavernij gevonden. Dat hij de filosofen niet zou hebben uitgezonderd van de slavernij aller mensen is wel te verwachten, hoewel hij zich meermalen zeer waarderend over de filosofie uitlaat. Zijn scherpe kijk op de mensenwereld zal hem echter wel geleerd hebben ook bij de filosofen afhankelijkheid te ontdekken.

Deventer.

J. BERLAGE.

---

¹ Dit is natuurlijk het complimentje aan de regerende keizer, dat in dit geval niet ontbreken mag.